

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 32, GOD. II, BEOGRAD, UTORAK, 13. NOVEMBAR 2007.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ilić, Tomislav Marković, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.co.yu, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 27. novembra

MIXER

Piše: Miloš Jovanović

HOMOSEKSUALNOST U SVETOM PISMU

Alternativna tumačenja

Kako ja znam da ispravno tumačim reč Božju za nas danas? Kako vi znate? Zar ne bi bilo mudrije da mi hrišćani snizimo svoje decibele za 95 procenata i smireno izložimo ono što imamo da saopštimo, znajući dobro da možda nismo u pravu?

(Valter Vink, profesor Tumačenja Biblije na Teološkom učilištu „Auburn“ u Njujorku)

The Bible is not the book that hits us in the head, it's the book that leads us into light.

(Neimenovana učesnica jednog od istraživanja religioznih gejeva i lezbejki¹)

SVETO PISMO KAO RORŠAHOV TEST

Diskriminativno i često nasilno ponašanje prema osobama homoseksualne orijentacije se legitimise kroz medicinski („to su bolesni ljudi“), pravni („to je krivično delo“ - u Srbiji do 1994. godine, kada je promenjen Krivični zakon prema kome je do tada zabranjivan seksualni odnos između punoletnih muškaraca, uz pretnju zatvora do jedne godine; interesantno je pomenuti da Krivični zakon nije sadržao odredbe o „protivprirodnom bludu“ između odraslih ženskih lica) ili religijski („to su grešnici“) diskurs. Kao osnova za religijski (tačnije, hrišćanski) osudu homoseksualnosti navodi se *Sveto pismo*, kao nezaobilazan i neprikosnoven autoritet.

Interpretacije *Svetog pisma* su, shodno promena „društvene klime“, varirale kroz vreme. Bez obzira na rezultate tih tumačenja, svako od njih se predstavljalo kao „pravoverno“ i, naravno, jedino moguće. Neka od njih su na crkvenim saborima bila potvrđivana kao vladajuća dogma, dok su druga osuđivana kao jerećička, a bilo je i primera isključivanja određenih spisa iz korpusa kanonskih. „Tokom istorije, *Sveto pismo* se pokazalo kao Roršahov test, koji izaziva tumačenja koja otkrivaju isto onoliko o tumaču koliko i o tekstu samom. Konzervativni čitaoci, s jedne strane, plašeći se sugestivnosti određenih biblijskih tekstova, potrudili su se da ograniče njihova moguća značenja; na primer, autor(i) biblijskih knjiga Dnevnika i jevrejski istoričar iz prvog veka n. e. Josif Flavije brižljivo su prerađili pripovest o Davidu da bi uklonili bilo kakvu indiciju o ljubavnoj vezi velikog kralja Izraela sa sinom njegovog političkog suparnika. Liberalniji čitaoci, s druge strane, često su pribegavali drastičnim metodama da bi očistili *Sveto pismo* od pravovernih tumačenja i cenzure“ (Frontain, 2000).

KONZERVATIVNI ČITAOCI

Reči „homoseksualac“ (inače, termin je skovan krajem XIX veka) i „homoseksualan /-na,/-no“ se ne mogu naći u *Svetom pismu*, nema ih u postojećim tekstovima i rukopisima na hebrejskom, grčkom, sirijskom ili aramejskom, niti je u ijednom od pomenutih jezika postojala reč čije bi im značenje u potpunosti odgovaralo. Iako određeno ponašanje može biti osuđeno bez konkretnog ime-

novanja, neizvesno je da li je postojao koncept homoseksualnog ponašanja kao prakse *posebne vrste* (Boswell, 1980: 92).

Odlomci iz *Starog i Novog zaveta* za koje „konzervativni čitaoci“ drže da svedoče o osudi homoseksualnosti, mogli bi biti sledeći: - *Korinćanima poslanica prva svetog apostola Pavla*, glava 6, stihovi 9 i 10: „Ili ne znate da nepravdnici neće naslediti carstvo Božije? Ne varajte se: ni kurvari, ni idolopoklonici, ni preljubčinci, ni adžuvani, ni muželožnici, ni lupeži, ni lakomci, ni pijanice, ni kavgađije, ni hajduci, carstvo Božije neće naslediti.“

- *Timotiju poslanica prva svetog apostola Pavla*, glava 1, stihovi 8-11: „A znamo da je zakon dobar ako ga ko drži kao što treba. Znajući ovo da pravedniku zakon nije postavljen, nego bezakonici i nepokornici i bezbožnici i grešnici, nepravdnici i poganimi, krvnicima oca i matere, krvnicima ljudskim, kurvarima, muželožnicima, ljudokradicama, lažljivcima, klevoprestupnicima, i ako šta ima protivno zdravoj nauci, po jevandjelju slave blaženog Boga, koje je meni povereno.“

- *Rimljanima poslanica svetog apostola Pavla*, glava 1, stihovi 26 i 27: „Zato ih predade Bog u sramne slasti; jer žene njihove pretvoriše putno upotrebljavanje u besputno. Tako i ljudi ostavivši putno upotrebljavanje ženskog roda, raspališe se željom svojom jedan na drugog, i ljudi s ljudima činjahu sram, i platu koja trebaše za prevaru njihovu primahu na sebi.“

- *Prva Mojsijeva*, glava 19 (priča o Sodomi - zbog obima ovde neće biti navedena).

- *Treća Mojsijeva (Knjiga Levitska)*, glava 18, stih 22: „S muškarcem ne lezi kao sa ženom; gadno je.“

- *Treća Mojsijeva*, glava 20, stih 13: „Ko bi muškarca obležao kao ženu, učiniše gadnu stvar obojica; da se pogube; krv njihova na njih.“

LIBERALNI ČITAOCI

„Liberalniji čitaoci“, koji uzimaju u obzir društveni, istorijski i politički kontekst u kome nastaju pomenuti tekstovi, dali su alternativna tumačenja navedenih deonica, i jedno od interesantnijih se može naći u knjizi *Hrišćanstvo, društvena tolerancija i homoseksualnost* Džona Bosvela (vidi: Boswell, 1980). Inače, osnovna teza Bosvelovog dela jeste da rana hrišćanska crkva nije bila protiv homoseksualnog ponašanja *per se*.

Po Bosvelu, najuticajniji spisi hrišćanskih autora u razmatranju homoseksualnosti nisu nedvosmisleni, nijedan istaknuti autor nije homoseksualnu privlačnost smatrao „neprirodnom“ i oni koji su osu-

MIXER

Miloš Jovanović: Homoseksualnost u Svetom pismu

CEMENT

Marjan Čakarević: Elektra nacije

ŠTRAFTA

Igor Đorđević: Reportaža sa Sajma

ARMATURA

Srđan Nastasijević: Nacionalistički sengrup...

VREME SMRTI I RAZONODE

Miloš Živanović: The Ham-Ham Brothers

BULEVAR ZVEZDA

ČAVOŠKI, Kosta

BLOK BR. V

Nikola Vitković: Livnica Astro-tehnike

divali fizičko izražavanje homoseksualnih osećanja činili su to na osnovu razmatranja koja nisu povezana sa učenjem Isusa ili njegovih sledbenika. Ni hrišćansko društvo, ni hrišćanska teologija kao celina nisu pokazivali ili podržavali bilo kakvo neprijateljstvo prema

istopolnoj ljubavi. Pojava netolerancije prema homoseksualcima u tim društvima i teološkoj misli, predstavljala je odraz opšteg porasta netolerancije prema manjinskim grupama u trinaestom i četrnaestom veku (zajedno sa isterivanjem Jevreja iz raznih delova Evrope, pohodima krstaša protiv ne-hrišćana i jeretika, pojavom inkvizicije i pokušajima suzbijanja magijske prakse kroz progone vračeva i veštica).

U vezi sa pitanjem tumačenja onih mesta u *Svetom pismu* za koja se smatra da predstavljaju osnovu za osuđivanje homoseksualnosti, trebalo bi pogledati četvrto poglavlje Bosvelove knjige, koje nosi naslov *Sveto pismo (The Scriptures, str. 91-117.)*, kao i *Dodatak I - Leksikografija i sveti Pavle (Appendix I - Lexicography and Saint Paul, str. 335-353.)*. Posebno je zanimljiva iscrpna lingvistička i kontekstualna analiza termina „arsenokoitai“ i „malakoi“ gde autor utvrđuje da oni nisu kao konotaciju imali homoseksualnost, kako u vreme svetog Pavla, tako ni u toku narednih stoleća, te da, bez obzira na to koje im je značenje kasnije pridodato, nisu uticali na hrišćanski stav o (ne)moralnosti homoseksualnih činova. Inače, pomenuti termini su na srpski prevedeni kao: *muželožnici* i *adžuvani*. Inače, reč „adžuvan“ je turcizam i označava „besposličare“, „štetočine“, te „najmljenike za

obavljanje prljavih poslova“; od „adžija“ - bivši pripadnik turske vojske koji je ili zbog nesposobnosti (usled ranjavanja) ili nekog nevaljalstva bio izbačen iz vojne službe, ili se, pak, sam odmetnuo.

ALTERNATIVNA TUMAČENJA

„Mesta koja se sada shvataju kao da osuđuju homoseksualnost, tumačena su drukčije barem tokom prvog milenijuma postojanja hrišćanstva. Na primer, reč iz 1. Kor. 6:9, 'arsenokoitai' (muželožnici), koja se danas prevodi tako da na ovaj ili na onaj način upućuje na homoseksualnost, izvorno se odnosila na prostituciju, što je sasvim druga stvar. To dvoje ne isključuje jedno drugo, ali na nivou moralnih distinkcija, pomešati jedno s drugim znači počiniti krupno ogrešenje. Primećujem s izvesnim zadovoljstvom da najnoviji engleski prevod *Svetog pisma* koji sam video, vraća reč u njeno izvorno značenje - prevodi je kao 'prostitutes' (prostitutke). A kao drugo, postalo mi je jasno da nije postojalo jedin-

stveno učenje protiv homoseksualnog ponašanja tokom prvog milenijuma postojanja hrišćanstva.“ (Boswell, 1982) Slično tvrdi i Rejmon-Žan Fronten: „Pavlove osude u poslanicama Rim. 1:27 i 1 Kor. 6:9-10 uperene su protiv lokalnih običaja kojima su jevrejski hrišćani u Rimu i Korintu pretili da podlegnu. Tek u evropskom srednjem veku, pošto su uklonjene pretnje suparničkih religija i ostale samo pisane zabrane izvađene iz konteksta, ovo poslednje se tumačilo kao isključiva osuda svake aktivnosti prema istom polu“ (Frontain, 2000).

Ima komentatora koji u stihovima iz Pavlove poslanice Rimljanima vide „samo osudu degeneriranog i na uzbuđenje usmjerenog homoseksualnog eksperimentiranja heteroseksualaca za koje su takvi odnosi ‘protuprirodni’“ (s.n., 2002: 18). Što se tiče „prirode“, postoji ideja da termin označava ono što je običaj, ustaljeno pravilo, prihvaćeno ponašanje u određenom vremenu i prostoru. U slučaju apostola, „neprirodno“ je ono ponašanje koje je strano jevrejskoj kulturi i praksi u vreme u kome živi Pavle.

Poznata priča o uništenju Sodome, u alternativnom tumačenju (Stayton, 2004; Boswell, 1980, 92-99), kao razlog spaljivanja grada „daždom od sumpora i ognja“ navodi „užasan greh“ negostoljubivosti njegovih stanovnika. Gostoprimljivost je, kao „sveta dužnost“ u ranoj jevrejskoj zajednici, bila izuzetno cenjena, a izgleda da je i sâm Isus verovao da su Sodoma i Gomora uništene zbog greha negostoljubivosti (vidi: *Matej* 10: 14-15, *Luka* 10: 10-12).

Što se tiče *Knjige Levitske*, naglasak se u alternativnom tumačenju (Frontain, 2000) stavlja na izražavanje brige za kultnu čistoću i posebnost Jevreja u odnosu na okolne neznabošce i na osuđivanje religiozne prakse Kanaanaca koji su naselili zemlju za koju Izraelci tvrde da ju je Jahve obećao njima i koji su, zarad plodnosti zemljišta, angažovali muške prostitutke i obožavali debila i kamenje falusnog oblika.

Hebrejska reč „toevah“ (vidi: Boswell, 1980, 100) koja je kod nas prevedena kao „gadno“, obično ne označava nešto suštinski zlo, poput silovanja ili krađe (o čemu se govori u drugim delovima *Knjige Levitske*), već nešto što je ritualno nečisto za Jevreje, poput jedenja prasetine ili stupanja u seksualne odnose tokom mesečnog ciklusa, što se upravo u *Knjizi Levitskoj* zabranjuje. Reč se veoma često javlja kao deo fraze „toevah ha-goyim“ - „nečistota onih-koji-nisu-Jevreji“. „Toevah“ ima i specifično značenje „idola“, i veza sa idolatrijom je očigledna u kontekstu odlomka koji se odnosi na homoseksualne činove.

Na kraju treba ukazati da u *Svetom pismu* postoje opisi odnosa između osoba istog pola, koje karakteriše neobična odanost, a koji bi se mogli protumačiti kao erotski - između Davida i Jonatana, ili Rut i Naomi. Takođe se navode (Frontain, 2000) homoseksualne konotacije priče o rimskom kapetanu i njegovom slugi (*Matej* 8: 5-13, *Luka* 7: 2-10) - gde Isus zadivljen verom koju pokazuje bogobojažljivi Rimljanin, spašava slugu koji kapetanu „beše mio“. Na osnovu priče se izvlači zaključak u prilog stavu tolerancije prema nekoristoljubivoj, brižnoj pederastičkoj vezi, uz stavljanje naglaska na to da *nije* homoseksualnost ono što hrišćanstvo osuđuje, već *dehumanizacija i iskorišćavanje druge osobe u bilo kom odnosu, bilo heteroseksualnom, bilo homoseksualnom.*

HOMOSEKSUALNI HRIŠĆANI

Postoji opšta pretpostavka da je biti hrišćanin i biti homoseksualac neizbežno suprotstavljeno. Ona se, u svetlu iskustvenih nalaza², pokazuje kao predrasuda, jer ne samo da ima homoseksualnih hrišćana, već su neki od njih u svom ispovedanju vere vrlo tradicionalno, crkveno orijentisani. Za njih Crkva i hrišćanstvo uopšte ne predstavljaju „izlapelu staru tetku“³ odavno spremnu za muzej starina, već jako bitan i nezamenljiv način osmišljavanja života, kroz koji je moguće doživeti punoću i dubinu njegove duhovne strane - uprkos njihovom stigmatizovanju od strane Crkve, koja tretira homoseksualnost kao greh, bolest, perverziju, moralni pad ili bogohuljenje.

Prema mišljenju Džona Bosvela „najvažnije pitanje s kojim će se tokom sledeće decenije susretati svi hrišćani, i to ne samo gej hrišćani, [biće - M. J.] mesto seksualnosti uopšte i homoseksualnosti posebno u hrišćanskoj etici: kako biti seksualna osoba i hrišćanin.“ (Boswell, 1982)

Navedena alternativna tumačenja biblijskih deonica bila bi jedan od mogućih pokušaja osmišljavanja odnosa hrišćanstva i homoseksualnosti putem ukazivanja na odsustvo suprotstavljene između njih, barem u slučaju svetih knjiga ■

Spisak literature dostupan na www.elektrobeton.net

¹ Rodriguez, Eric M. and Suzanne Ouellette (2000) „Gay and Lesbian Christians: Homosexual and Religious Identity Integration in the Members of a Gay-Positive Church“, *Journal for the Scientific Study of Religion* 39

² Rezultati istraživanja religioznosti homoseksualne populacije u Nišu, koje sprovodi autor ovog teksta, još uvek nisu objavljeni.

³ „Jednom sam pitao jednog svog postdiplomca: ‘Misliš li, iskreno, da naginjem nazadnjaštvu? Da li nepravdom napadam katoličanstvo u pokušaju da sprečim da se ispolje moja lična osećanja?’ A on će: ‘Ne, mislim da je razlika između vas i drugih profesora u tome što drugi profesori na Yale-u tretiraju hrišćanstvo kao izlapelu staru tetku (doddering old aunt): povlađuj joj i dopusti joj da kaže šta god hoće ali nemoj je uzimati ozbiljno. Vi pak hrišćanstvu ne povlađujete reda radi: vi ga izgleda smatrate vrednim izazova i ozbiljnog razgovora i ukazuje na duhovnost i nedoslednost i probleme unutar njega.’“ (Boswell, 1982)

CEMENT

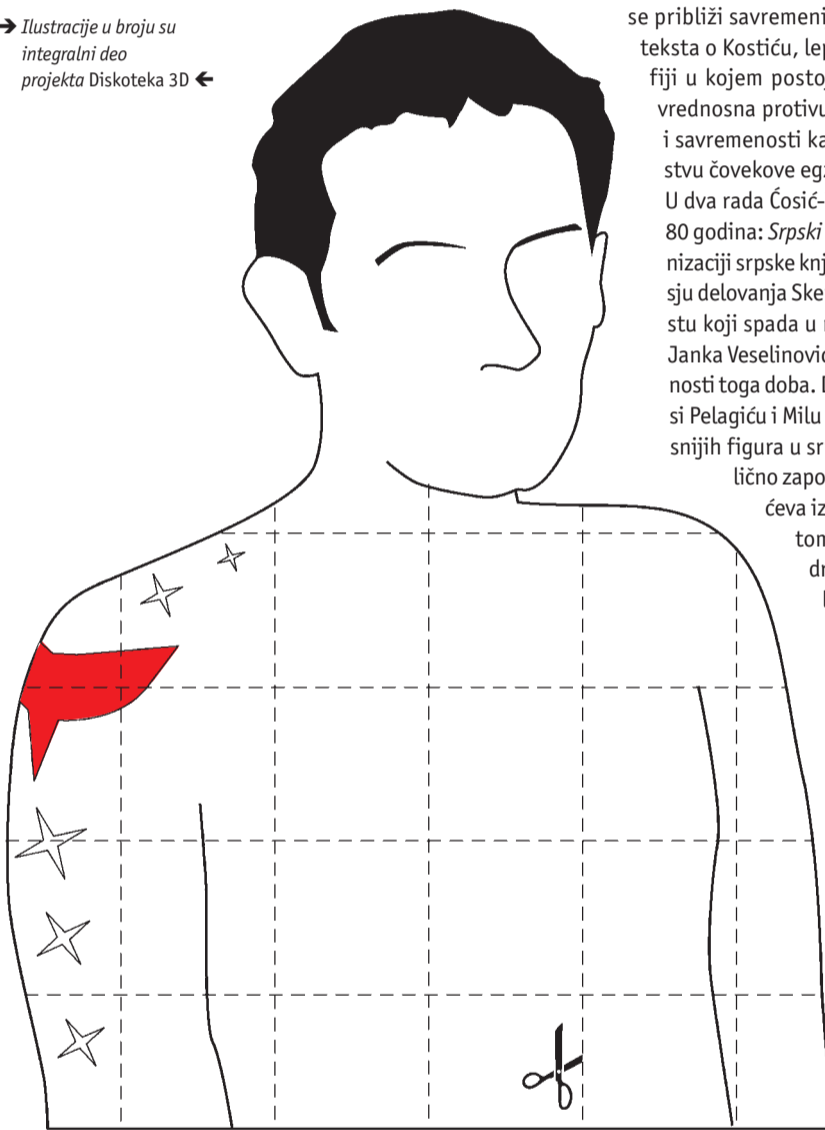
Piše: Marjan Čakarević

ELEKTRA NACIJE

Ana Čosić-Vukić, *Stare i nove književne teme*, Institut za književnost i umetnost, Beograd, 2007.

Raditi u Institutu za književnost i umetnost, jedinoj i najuglednijoj ustanovi koju obveznici plaćaju da proučava književnost, predstavlja čast i privilegiju. To bi trebalo da znači da su tu ako ne svi najbolji, jer najbolji se u Srbiji nekako prečesto zagube, onda bar pojedinci koji značajno nadilaze prosek: oni koji prate aktuelne svetske trendove u humanistici, markiraju i otvaraju nove puteve razumevanja književnog nasleđa. U nekoj idealnoj situaciji, Institut bi trebalo da predstavlja alternativu čitanju tradicije na Filološkom fakultetu i Akademiji nauka, dvema ustanovama sa kojima presudno utiče na uobličavanje književne, a time i šire, kulturne politike u Srbiji.

→ Ilustracije u broju su integralni deo projekta Diskoteka 3D ←

Ana Čosić-Vukić, ćerka pisca koji u najširoj javnosti slovi za najuglednijeg u srpskoj književnosti, nakon višegodišnjeg rada u Institutu (zaposlena od 1982, objavila do sada svoju doktorsku tezu o Čopiću) obradovala je srpsku nauku knjižicom u kojoj je sakupljeno njenih 12 ogleada o srpskim piscima - od Dositeja do oca. Već od početka se vidi da je u pitanju autorka koja ne voli mnogo da razmišlja. Bez mnogo pogovora, prihvatila je epski, patrijarhalni svet i njegovu ideologiju, kao svet u kojem se ne postavljaju neprijatna pitanja, svet nedostižnih autoriteta, jasnih vrednosti i iznad svega svet koji ne poznaje ličnosti, niti mari za njihove potrebe i pregnuća, nego jedino vodi računa o funkcijama i o tome da ih svi izvršavaju kako treba. Srbija je oduvek bila pogodna za razvoj takvog veltanšanga. Ipak, zadivljujući je autorkin napor da napiše 200 strana a da ništa ne kaže.

Već prvi tekst pleni svojom infantilnošću: Čosić-Vukićeva nam otkriva da Dositejevo delo ima epistolarni karakter i da je Dositej u svakom svom tekstu vodio računa o polzi naroda. Na jednom mestu u tekstu citira se Deretić, kaže se da je on najbolji poznavalac Dositejevog dela, pri čemu se uopšte ne navodi Deretićeva ključna studija *Poetika Dositeja Obradovića* (u drugom, nešto prerađenom izdanju *Poetika prosvetćenosti*). A upravo ta studija obezmišlja tekst Čosić-Vukićeve, budući da je u njoj detaljno ana-

lizirana struktura Dositejevog dela i sve forme kojima se služi, uključujući i epistolarnu. Autorka ne pominje nijedan rad o Dositeju objavljen u poslednjih četrdeset godina, kao ni iz novije produkcije, npr. vrlo važan esej Mila Lompára, objavljen u istom zborniku (2000), u kojem je ovaj tekst Ane Čosić-Vukić štampan prvi put. Nauka se ovde dodiruje i sa fantastikom, pa tako čitalac može da sazna da postoji prepiska između Dositeja i Njegoša, iako je Dositej umro 1811. godine, a Njegoš rođen 1813. „Sačuvana su (Dositejeva) pisma Petru Petroviću Njegošu (i Njegošev odgovor)...“ str. 17 i 18. Čosićeva dozvoljava sebi da ne zna osnovne podatke o najvećim piscima ovoga naroda, pa su tako Petar I (sveti Petar Cetinjski) i Petar II Petrović (Njegoš) za nju jedna ličnost. Paradigmatično je i to što za sedam godina, koliko je prošlo od kad je tekst prvi put štampan, do danas niko nije skrenuo pažnju niti Čosić-Vukićevoj niti javnosti na ovaj detalj! Najambicioznije zamišljen rad u knjizi, o *Knjizi o Zmaju* Laze Kostića, paradigma je dosadnih tekstova neinventivnih tumača književnosti (u kakvima nikada ne oskudevamo). Rad predstavlja prepričavanje Kostićeve knjige sa ponekim stidljivim citatom nekog od proverenih tumača. Najvrednije u Kostićevoj knjizi je brižljiva analiza Zmajevog jezika i stila, što je po kritičarki nepotrebno opteretilo knjigu. Verovatno je to razlog zbog kojeg smatra da su gramatička pravila najobičnije trivijalnosti, pa na str. 23. u genitivu množine piše „stvaraoca“, a na strani 53. „Đulića uveoka“.

Posebno su trapavi i smešni trenuci kada autorka pokušava da se približi savremenijem teorijskom diskursu. Pored pokušaja teksta o Kostiću, lep je primer i tekst o Čopićevoj autobiografiji u kojem postoji i ovakva rečenica: „Tim postupkom se vrednosna protivurečnost između prošlosti kao imaginacije i savremenosti kao realnosti iskazuje u univerzalnom svojstvu čovekove egzistencije i sudbine.“

U dva rada Čosić-Vukićeva nam otkriva nešto što je poznato 80 godina: *Srpski književni glasnik* ima važno mesto u modernizaciji srpske književnosti, a za to treba da zahvalimo saglasju delovanja Skerlića i Bogdana Popovića. Pored toga, u tekstu koji spada u najobimnije u knjizi saznajemo da je smrt Janka Veselinovića imala veliki odjek u srpskoj kulturnoj javnosti toga doba. Dva teksta su mogla da budu prosečna: o Vasi Pelagiću i Milu Bekutu. Vasa Pelagić je jedna od najživopisnijih figura u srpskoj kulturi 19. veka, njegovo delo je prilično zapostavljeno danas, ali, očekivano, Čosić-Vukićeva izuzev pukog prepričavanja sa ponekim citatom apsolutno ništa novo ne kaže. Problem drugog teksta je pomalo bizaran. Sudbina Mila Bekuta bila je jeziva, u osamnaestoj godini umro je od tuberkuloze, odbačen i prezren od tadašnjeg društva, on je postao Čopićeve Žak Vaše. Nažalost, to malo pesama što je napisao, uz najbolju volju, mogu da ga svrstaju u osrednje pesnike, ali ga nikako ne čine „značajnim učesnikom istorije srpske književnosti“. Sudbina pesnika, naravno, uvek znači mnogo, ali delo uvek znači više.

Poslednja tri teksta koja obuhvataju četvrtinu knjige bave se delom autorkinog oca, Dobrice Čosića. Način na koji se Čosić-Vukićeva bavi tekstovima koji su, i po Čosićevim rečima beznačajni za njegov opus, koji je opus sam po sebi umetnički veoma upitan, u najmanju je ruku interesantan. Da je to napisano u nekoj autobiografsko-eseji-

stičkoj formi, sa malo ležernosti, melanholične topline i patetike, kao što bi priličilo odnosu otac-ćer, to bi bilo prihvatljivo i razumljivo, a uz malo književne veštine, uprkos beznačajnosti teme, dopadljivo. Ovako, uprkos korektnoj kritičko-teorijskoj terminologiji u koju je uvijena, praznina ostaje praznina. Iz perspektive poslednjih tekstova brojne rečenice iz prethodnih radova dobijaju sasvim drugu dimenziju i zazvuče kao da ne govore o Dositeju, Lazi Kostiću, Veselinoviću ili Čopiću, nego da se u celoj knjizi sve vreme zapravo govori o Dobrici Čosiću. Jedino to može da objasni arhialjkavost i odsustvo bilo kakvog suvislog razloga da se ovako piše ■

stičkoj formi, sa malo ležernosti, melanholične topline i patetike, kao što bi priličilo odnosu otac-ćer, to bi bilo prihvatljivo i razumljivo, a uz malo književne veštine, uprkos beznačajnosti teme, dopadljivo. Ovako, uprkos korektnoj kritičko-teorijskoj terminologiji u koju je uvijena, praznina ostaje praznina. Iz perspektive poslednjih tekstova brojne rečenice iz prethodnih radova dobijaju sasvim drugu dimenziju i zazvuče kao da ne govore o Dositeju, Lazi Kostiću, Veselinoviću ili Čopiću, nego da se u celoj knjizi sve vreme zapravo govori o Dobrici Čosiću. Jedino to može da objasni arhialjkavost i odsustvo bilo kakvog suvislog razloga da se ovako piše ■

BETONJERKA POLUMESECA

O Albancima vodimo posebnu brigu. Čuvamo ih u hladnjačama, da se ne pokvare.

Tomislav Marković

ŠTRAF TA

Piše: Igor Đorđević

REPORTAŽA SA SAJMA KNJIGA

Lični krug

Najtužnije od svega je uverenje tih navodno pravih Beograđana da žive u velegradu, smatrajući da grad postaje velegrad time što ima dva miliona stanovnika, a ne uviđaju da je Beograd, zapravo, malo mesto, varoš, palanka koja je prerasla svoje granice a u suštini ostala ista.

Nema grada u kojem je samoreklamerstvo toliko na ceni kao u Beogradu. Sve možete da dovedete u sumnju u Beogradu, ali ne i samoreklamerstvo, tako da ona osoba koja želi da uspe u Beogradu mora pre svega da bude izuzetno vešta u samoreklamiranju.

David Albahari, Ludvig

Ove godine odlučio sam da se uklopim i odem na Sajam knjiga.

Prethodnih godina izbegavao sam ovo mesto na kome se okuplja poštena i nepoštena, zapuštena i ostrašćena inteligencija, „pisici koji bleje i kuliraju“, kao i njihovi trabanti svih boja, profesija i bezukusa. Dosadno je viđati jedna ista lica koja u nedelju dana okupiraju sve medije i tvrde da su radni i voljni da promene sveukupnu svest. Kada se tome pridodaju novinari koji zdušno promovisu svoje pulene, malo ti se složi i ne želiš u svemu tome da učestvuješ.

Da promenim odluku i posetim Sajam knjiga, pomoglo mi je to što sam na Javnom servisu gledao neku emisiju iz kulture u kojoj je nekoliko hroničara književne zbilje i dnevno/nedeljnih kritičara pričalo kako su odustali od pridavanja važnosti lošim knjigama i ne gube vreme sa knjigama koje ne donose ništa dobro. Suoče se samo sa onim knjigama koje seju zlo i pomamu. Jedino nisu napomenuli da ne pišu kritike loših knjiga uspešnih pisaca, koji su nekad napisali neke dobre knjige a sada pišu smeće i gluposti. Ali, ispada da to i nije neka greška, pogotovo ako se time nikome ne zameraš.

Uz to sam, u promotivnom delu Dnevnika na jednoj privatnoj televiziji, slušao jedno piskaralo koje je pričalo o „piscima koji bleje i kuliraju“ na sajmu, sve susrećući se sa ortacima i čitaocima i ponosno potpisujući knjige. To vredi videti, pomislih...

...I u onom podzemnom prolazu Sajmišta naletim na mladunce koji dele kese-poklone na kojima je odštampana prva stranica jedne dnevne novine. Na toj stranici piše: *Svet skandira Srbiji*. Ubeđen sam da je slučajno uzeta ta stranica u svrhe promocija samog lista a da to nema veze sa skandiranjem zemlji koju Evropljani demarširaju. Oko malog stola gungula. Svako bi da ugrabi besplatan poklon. Posle sam čitavog dana viđao ljude sa tim kesama u rukama. Vole svojima kod kuće da pokažu šta su na Sajmu dobili. Opet pored te prve tezge je i najveća gužva jer je neki mudrac smislio da svi srednjoškolci Srbije treba da dođu na sajam knjiga, da bi naučili šta je knjiga, da bi je zavoleli, ali i da bi napravili masu posetilaca kojom će se dnevnicu državnih servisa i svih onih koji im daju podršku dičiti i dokazivati da smo mi Srbi pismeni narod, samo nas je neko oklevetao.

I svi ti srednjoškolci milion puta su opsovali one koji su ih doveli na jednu manifestaciju koja im je dosadna, nezanimljiva i iznad svega odvratna. Ali, opet, tu su i sada trpe.

Uredno uzimaju kese-poklone.

Kada se izade iz podzemnog prolaza Sajma naleće se na prve grupe razularenih srednjoškolaca koji se spremaju da se potuku. Dobro je to mesto za dokazivanje.

Ipak, intervencija policajaca koji su bili prisutni da bi smirivali našu dičnu mladost, bila je pravovremena. Tuča je sprečena.

Nešto dalje pored jednog šatora dele se novi pokloni drugog dnevnog lista. Jedan stoji, drži kesu u ruci i viče: *100g kexa i knjiga na poklon uz naš list!* Jeftino je kupiti novine i dobiti poklončić, pa je i tu gužva.

Kroz gomile ljudi koje nisu želele biti tu probih se do hale 1. I sve je isto kao i pre. Ja sam ljubitelj knjiga, spreman da potrošim nekoliko dinara na knjige, ali želja mi je i da pogledam šta se nudi. Ali od ogromnog broja srednjoškolaca koji se „šnuraju“ po hali ne može se pričati štandovima, ne može se proći ulicama velikana. Kad doživiš da svako po svom nahođenju koristi tvoje ime i to predstavlja kao veliko otkriće, dođe ti da umreš još jednom.

I prolunja sam između natrpanih tezgi. Video sam puno onoga što ne zaslužuje da se knjigom zove. Travači književne scene: markovidojkovići, isidorebjelice, mirjanebobičmojsilovići, vesneradusinovići, matijebečkovci i ini dobro se snalaze u sveopštem rasapu i ludilu. U punoj su snazi.

Sve je bilo na svom mestu, samo je književnosti bilo malo.

Zato sam i kupio gomilu stripova i okanuo se knjiga. Ali, ipak, nisam dozvolio sebi da ne pronađem nešto za svoju dušu, pa sam kupio:

Na štandu „Solarisa“, bačenu u nekoj kutiji na podu, za 25 dinara zbirku pesama Milana Đorđevića *Pustinja*.

Na štandu „Stylosa“, za 80 dinara *Pod senkom zmaja* Đorđa Pisareva, 150 dinara *Đavolji triler* Miloša Latinovića.

I to smatram dobrim kupovinama.

...Ja ne jurim za novim izdanjima. Pisce ne poznajem, pa mi ne poklanjaju svoje knjige, ali i ne moram sezonski da pročitam knjigu. Mogu je kupiti i sa kojim godinom zakašnjenja da bih je imao u biblioteci. Ne patim se zbog moda i interesovanja mase. Bolje je okupiti 10.000 ljubitelja knjiga, nego 300.000 posetilaca sajma knjiga iz Dnevnika.

A još je bolje Sajam ukinuti da se ne pravi gungula i strka. Pametnije je zakupiti 3 šlepera, potovariti tezge i knjige i čitave godine obilaziti Srbiju. Puno je gradova, palanki, varoši i sela u kojima nema mogućnosti da se knjige kupe, a onda bi i srednjoškolci i svi drugi mogli videti knjigu pred sobom, blisku i moguću.

Misleći o takvim glupostima provlačio sam se kroz gužvu, jer nisam mogao da odolim. Morao sam - za 500 dinara kupio sam *Ludvig* Davida Albaharija! I nisam pogrešio ■

ARMATURA

Piše: Srđan Nastasijević

NACIONALISTIČKI SENGUP U MIRISNOJ BAŠTI ANTIGLOBALIZMA

Antiglobalistički diskurs postao je neka vrsta opšteg mesta, ali ujedno i prikrivalica za sve i svašta. Naime, ova vrsta ideološkog sadržaja pokazala se više nego pogodnom za različite vrste reciklaža, pa tako antiglobalističke ideje danas egzistiraju u najrazličitijim formama i oblicima - od pseudonaučnih objašnjenja i prigodnih populističkih govora, do ozbiljnih studija i marketinških rešenja koja se pozivaju na mladalački i buntovni duh antiglobalističkog pokreta.

Interesantno je da antiglobalizam na srpskoj političkoj sceni egzistira isključivo u svojoj rudimentarnoj formi, uzduž ideološkog kontinuuma *nacionalizam - ekonomski protekcionizam - antisemitizam*. Budući da ne proizilazi iz civilnog, sindikalnog ili aktivističkog sektora, kao što je to slučaj, primera radi u Italiji (Tute Bianche, Ya Basta), već iz sfere nacionalnog ekstremizma, antiglobalizam u Srbiji ima karakter teorije zavere i isključivo je u službi samoizolacije kao spoljnopolitičkog koncepta.

Paradoks zamenjenih uloga, međutim, postaje potpun tek sa saznanjem da se većina građanski orijentisanih nevladinih organizacija u Srbiji radije bavi promocijom tržišne ekonomije umesto temama koje su par excellence aktivističke poput skandalozne privatizacije Jugoremedije ili skorašnjih ekoloških akcidenata.

KOKA-KOLA VS. ŠLJIVOVICA

Osnovna konceptualna razlika između nacionalizma i antiglobalizma leži u činjenici da, iako naizgled srodni u svom radikalnom i kritičkom tretmanu globalizma kao savremenog fenomena, ove dve ideologije počivaju na potpuno različitim vrednosnim sistemima koje promovišu u ime dijametralno suprotnih ciljeva. I dok ideološki fundament alter-globalizma čine: antiratna politika, ideje solidarnosti i radničkih prava, kritika neoliberalne ekonomije i njenih reizenata, direktni oblici demokratije (globalizacija odozdo) i nove, nehijerarhijske forme organizacije koje „uništavaju nasleđene paradigme građanske neposlušnosti“ (Andrej Grubačić), ideologija nacionalizma bazirana je na idejama kolektivizma, očuvanja nacionalnog identiteta, odbrambenog ili osvajačkog militarizma, nacionalne isključivosti, kao i na vrednostima snažne i centralizovane nacionalne države. Ova vrišteća nekompatibilnost dveju ideologija, međutim, neretko ostaje zamagljena u naletima uzavrele nacionalne i patriotske retorike koja najčešće nema nikakve veze sa izvornim libertarijanskim vrednostima na kojima počiva „pokret za globalnu pravdu“.

Kada, primera radi, Vojislav Šešelji izjavi da „američki globalizam pokušava da samelje nacije i kolektivnu svest, a ljude pretvori u robove koji će piti koka-kolu, slušati rok muziku i drogirati se“ neko bi mogao pomisliti da se ovde zaista radi o iskrenom zalaganju za pravo na sopstveni kolektivni identitet. Međutim, kada taj isti Vojislav Šešelji u knjizi, nadasve indikativnog naslova, „Rimokatolički zločinački projekat veštačke hrvatske nacije“ doslovce piše o „iluzornoj hrvatskoj svesti“ i „muslimanskoj 'samosvesti'“ poentirajući tezom o tome kako je „današnji 'hrvatski narod' veštačka kreacija Rimokatoličke crkve, unapred zamišljena kao instrument jednog zločinačkog projekta“, postaje sasvim jasno da je nešto trulo u državi Danskoj. U nacionalistički obojenim interpretacijama, antiamerikanizam se javlja ne kao izraz gađenja prema moći i dominaciji svetskih silnika već kao iskreni žal za pozicijom moćnika. Šljivovica možda nije isto što i koka-kola, ali uz dobar marketing ...ko zna? Jer jednoga dana... Da, da. Jednoga dana!

Kada, primera radi, Vojislav Šešelji izjavi da „američki globalizam pokušava da samelje nacije i kolektivnu svest, a ljude pretvori u robove koji će piti koka-kolu, slušati rok muziku i drogirati se“ neko bi mogao pomisliti da se ovde zaista radi o iskrenom zalaganju za pravo na sopstveni kolektivni identitet. Međutim, kada taj isti Vojislav Šešelji u knjizi, nadasve indikativnog naslova, „Rimokatolički zločinački projekat veštačke hrvatske nacije“ doslovce piše o „iluzornoj hrvatskoj svesti“ i „muslimanskoj 'samosvesti'“ poentirajući tezom o tome kako je „današnji 'hrvatski narod' veštačka kreacija Rimokatoličke crkve, unapred zamišljena kao instrument jednog zločinačkog projekta“, postaje sasvim jasno da je nešto trulo u državi Danskoj. U nacionalistički obojenim interpretacijama, antiamerikanizam se javlja ne kao izraz gađenja prema moći i dominaciji svetskih silnika već kao iskreni žal za pozicijom moćnika. Šljivovica možda nije isto što i koka-kola, ali uz dobar marketing ...ko zna? Jer jednoga dana... Da, da. Jednoga dana!

ANARHO VS. ANAHRO

I u naučnoj literaturi koja se bavi ideologijom alter-globalističkog pokreta, diferencijacija između nacionalizma i alter-globalizma postavlja se kao konstantan zahtev. Tako autori uticajne studije „Globalizacija odozdo“ izričito odriču mogućnost bilo koje vrste „saradnje alter-globalističkog pokreta sa pojedinim desničarskim pokretima“, smatrajući da su ovi „isuviše netrpeljivi prema manjinskim grupama, demokratiji, homoseksualcima, pravima žena, imigrantima, rasnim manjinama“. Međutim, upravo ova vrsta anahronih, ultrakonzervativnih desničarskih pokreta u Srbiji („Obraz“, „Dveri Srpske“, „Racionalisti“) slovi za autentične predstavnike anti-globalizma. Utopljeni u nacionalizam i antisemitizam ovi pokreti nemaju nikakvih dodirnih tačaka sa emancipatorskom energijom novih društvenih pokreta niti sa alter-globalističkim konceptom „novog internacionalizma“.

Zapravo, niti jedan od ovih pokreta ne poseduje elementarnu vrednosnu niti moralnu osnovu za kritičizam, jer sve ono što neoliberali i globalisti čine u ime „slobodne trgovine“ i maksimalnog profita, oni bi bili spremni učiniti u ime nacionalnog ili državnog razloga.

Antiglobalistički diskurs u Srbiji ispunjen je anahronim političkim sadržajima i obrascima te kao takav nema nikakvih dodira sa savremenim globalnim tendencijama. Njegov tradicionalistički karakter, srednjevekovna rešenja i klerofašistički background čine ga u potpunosti anahronim, dok se jedino smisljeno tumačenje postojanja ovog diskursa mora potražiti u još uvek snažnim otporima srpskog društva prema modernizaciji i promenama ■

VREME SMRTI I RAZONODE

Piše: Miloš Živanović

THE HAM-HAM BROTHERS

Hipotetički slučaj

Mrak. Vreme sajмова - kiša, prohladno. Hala 14 prazna kao sećanje na Staro sajmište. Usamljena prilika šmrkće i trlja dlanove u kuli naj-izdavača. Kula je podseća na Žiču, te joj je i pored hladnoće udobno.

Dagi (u sebi): Leti treba napraviti sajam. Žene, pivo, perper... k'o sabor u Guči i svadba u Žiči. A ne ova čamotinja.

Zoks: Bu!

Dagi: Aok!

Zoks: Šta je Dagi, što si plašljiv?

Dagi: Iš sotonu! Oduvek si bio zli blizanac. Što nisi upalio svetlo?

Zoks: Pa, brate, nema struje. Niko neće da plati.

Volfi: Tako je. Ko voli svetlost, ima da plati. Ko ne voli svetlost, taj je satanista.

Dagi: Pu, daleko ga bilo! Kakav satanista?! Gde?! Da ga ožarim hrisovuljom.

Zoks: Polako, batice, šali se Volfi. Spakuj hrisovulju i čuti.

Volfi: Ja se nikada ne šalim. Možda ponekad, sa Kiselim... inače ne. I Drakul je mislio da se šalim, pa je zažalio. Može biti samo jedan, u partiji.

Zoks: Dosta Volfi, ne želim da znam.

Volfi: Neće Srbi izaći iz mraka. Džaba vam knjige kad nemate struju.

Zoks: Nemoj tako. Srbi ne mogu bez knjiga, knjige ne mogu bez mene...

Volfi: Što mi onda nisi platio, pa da upalimo svetlo ko ljudi.

Zoks: Koliko puta da ti kažem? Platilo sam, nije još leglo.

Volfi: A kad si to platio?

Zoks: Platilo sam, kad su mi platili za Frankfurt.

Volfi: Što onda nisi otišao u taj Frankfurt?

Zoks: Pa nije leglo.

Dagi: Brate, da te pitam...

Zoks: Šta je sad?

Dagi: Strašno me podsećaš na umetničkog direktora.

Zoks: Ja jesam umetnički direktor.

Dagi: Pa zato me toliko podsećaš na njega.

Zoks: Jesam ti rek'o da čutiš?!

Dagi: A što ti kao taj direktor ne upališ svetlo?

Zoks: Nije leglo svetlo! Treba da ti crtam?

Dagi: A u Frankfurtu ima svetla?

Zoks: Dabome da ima. Frankfurt je ozbiljan.

Dagi: Zašto nisi i mene vodio u Frankfurt?

Zoks: Šta ćeš ti u Frankfurtu. Ne trebaju njima tvoje hrisovulje.

To je fin svet, kad plate, odmah legne.

Volfi: A šta su ti oni platili?

Dagi: Nadao sam se da u Frankfurtu ima da se kupi original onaj jogurt, znate onaj... kad popiješ, sam napišeš osam knjiga. Ovaj domaći ne radi.

Zoks: Dagi, molim te... Vidi Volf, nisu mi oni platili. Nego ovde je mrak i srednjevekovlje, a tamo nemaš ti popove na sajmu, razumeš? I sad, ja recimo treba to da prevedem, razumeš me, mrak u svetlo, i to onda malo košta, za materijal, ali to je bedno, razumeš, za dvd... Pusti te sitnice, vidi kakva je ovde tmina, samo Dagi svetli, i njegova hrisovulja.

Volfi: Ma pusti ti Dagija, on je duh poezije. Nego što ti meni nisi prosledio kad su ti već platili, ja pustim struju, zatvaramo konstrukciju, civilizacija, knjiga, svetlost, sreća...

Dagi: ...Mir božji!

Zoks i Volfi: Čuti!

Zoks: Ama to je tamo drugi svet, mnogo fino, odmah sve legne. Ali ovde ne legne. Kako me ne razumeš? Ja sam uvek u gubitku.

Volfi: Ma kakav fini svet?! Ti su me ganjali po Bosni. Skupa im struja... ha!

Zoks: Kakva sad Bosna, čoveče? Pusti Bosnu... e majke mi, podsećaš me na Dagija ponekad.

Dagi: Molim?

Volfi: Dagi, čuti! Hoćeš doživotno da budeš u mraku? A ti, šta imaš protiv Bosne? Bosna i Srbija, to je jedna zemlja, jedan narod, jedan dejton. Vidi se da ne razumevaš premijersku mudrost.

Dagi: Što ja da budem u mraku mrskom, kad ti struje imaš za sve srpske zemlje.

Zoks: Dagi, čoveče, umukni! Kakve te srpske zemlje spopale? Ako se slučajno neko pojavi, ja vas ne poznajem.

Dagi: Ali Zoks, ti si moj brat.

Zoks: Nisam ja brat, ja sam... slovoslagač civilizacije.

Dagi: Volfi, jesi li ti moj brat?

Volfi: Ja sam... Đerdap X.

Dagi: Zli blizanci! Postradah k'o Milutin. Slutio sam ja da je moj jedini brat nemrtvi krunisani kralj. O, brate kosture, tebi se obraćam, muka me tera... Čemu struja, svetleće nam svici, i sveci. Čemu knjige, pripovedaće nam vladika, i pojati. Ali ko će meni za hrisovulju da plati?

Najednom, smrzoše se sva trojica. Ispod kule nonšalantno stoji Gručo Marks i pučka cigaru. Gleda ih i cokće jezikom:

Zašto stojite tu u mraku kao vampiri, kako bih ja pomislio da ste ljudi, kada vi stvarno jeste vampiri?

Zvuk klarineta zaplovi dvoranom, braća se stresaoše. Kroz tamu zagrmu glas Dilana Doga:

Ni makac, krvopije. U Invernesu ste me onomad preveslali, ali sad ste moji! ■

BLOK BR. V

BULEVAR ZVEZDA

Piše: Redakcija **Betona**

ČAVOŠKI, KOSTA

ČAVOŠKI, Kosta (Banatsko Novo Selo, 26. 10. 1941), pravnik, nemogući ratar na jugoslovenskoj njivi disidentstva, akademik, univerzitetski radnik, ratnik prava, hagoborac, srpski Tezej. Ideolog gubitništva. Sve je naučne poslove obavio na Pravnom fakultetu u Beogradu. Doktorirao je 1973. na tezi „Idea slobode i demokratije“. Isprva je bio komšomolac, akcijaš, dvaput komandant brigade, višestruki udarnik, partijski aparatčik u Savezu studenata i Savezu omladine Jugoslavije. Preobražaj je doživeo 1968. Krenuvši putem disidencije čosićevskog tipa, Čavoški je ugrozio svoju karijeru na Pravnom fakultetu. Zbog teksta koji je pod naslovom „Koje vrednosti štiti naše pravo?“ objavio u *Gledištima* (1972), bio je osuđen na pet meseci zatvora, odnosno na dve godine uslovno. Sa fakulteta je izbačen 1975, da bi se na isti vratio u vreme nacionalističke euforije 1990. Godinu dana ranije, učestvovao je u osnivanju Demokratske stranke, da bi odmah potom, izgubivši od protivkandidata Dragoljuba Mićunovića na izborima za predsednika DS-a, otišao iz stranke i sa *palim anđelima* Nikole Miloševića osnovao gubitničku Srpsku liberalnu stranku. Oduvek se bavio proučavanjem *tehnologije vlasti* u čemu je naposljetku zastranio (*Tito - tehnologija vlasti*, 1990). Sa Vojislavom Koštunicom je napisao studiju *Stranački pluralizam ili monizam* (1983) u kojoj se bavio analizom posleratnog uspostavljanje hegemonije KPJ. Krenuvši kao proučavalac američke demokratije i federalizma, preko kritike Titove vlasti, te potonje Miloševićeve vladavine, Čavoški je nakon dve hiljadite završio na pozicijama nacionalsocijalističkog ideologa, gradeći svoju kritiku na *političkoj doktrini* Radovana Karadžića i četničkoj praksi Vojislava Šešelja. Bio je i ostao najveći protivnik izručenja Slobodana Miloševića Haškom tribunalu. Angažovao se i kao kritičar realne politike premijera Đinđića. Pišući kolumnu („Lični stav“) u *Glasi javnosti*, izrekao je teze koje su se kasnije mogle prepoznati i u akcijama JSO (*Đinđića treba zaustaviti! On je skriveni Duće i makijavelista!*). U časopisu *Hereticus* (2003), objavio je tekst o tome zašto je loše sprovesti i uopšte pominjati *lustraciju* u Srbiji. Kosta Čavoški danas predvodi široki nacionalistički front protiv Haškog tribunala. Predsednik je Međunarodnog odbora za istinu o Radovanu Karadžiću, stalni gost na tribinama „Dveri srpskih“ i „Nomokanona“ i po potrebi akter mitinga za odbranu srpskih generala (podrška generalu Lazareviću). Zbog stalnog kontakta sa Karadžićevom porodicom, Čavoški je više puta privođen na informativne razgovore; poslednji put u februaru 2007. Dopusni je član SANU (od 2003) i vatreni pristalica političkog krila Vasilija Krestića, još jednog gubitnika u kome je Čavoški prepoznao harizmu. Takođe, pored Čedomira Antića i (nedavno uhapšenog) Milorada Mikija Savićevića, jedan je od *viđenijih* članova Krunskog kabineta. Kao glasnogovornik Tima za odbranu Šešelja pred Međunarodnim tribunalom u Hagu, prvi put je za ovaj sud upotrebio metaforu *haški Minotaur* „večno žedan srpske krvi“, čime je celom procesu obezbedio i mitsku dimenziju. Ove godine je pod tim naslovom izašla dvotomna knjiga ovog hagoborca. Kao kuriozitet, stoji podatak da je Čavoški jedino za Vlajka Stojiljkovića napisao da je umro kao „Čovek - slobodno i uspravno“. Da li je ovo bila šifrovana poruka upućena njegovim šticećenicima ili tek još jedna gubitnička emfaza - ostaje da se vidi ■